

Jezikovni vidiki evroorientalizma

¹ Študija, ki jo je izvedel Benedict Anderson in ki nosi naslov *Zamišljene skupnosti*, je pokazala, kako odločilno vlogo je igral jezik (od izuma tiskarskega kapitalizma naprej) pri konstituciji modernih nacionalnih držav; v našem primeru se bomo omejili na moderne evropske nacionalne države in njene »sosedne«, se pravi na EU in območje njene širitve. K Andersonu in njegovim *Zamišljenim skupnostim* se še vrnemo.

² Prej kot za krizo evropskega modela nacionalne države ali za »zaton evropske nacionalne države«, kakor se izrazi H. Arendt v svoji *Vita Activa* (prim. Arendt, 1996: 271), gre po mojem mnenju za krizo državljanstva in načelo enakosti, na katerem temelji. O tem več v nadaljevanju.

1.

Evroorientalizem in jezikovno vprašanje. V temo evroorientalizma se pričujoči prispevek namerava vključiti z vidika jezika, kajti tako kot je jezik nedvomno igral pomembno vlogo pri konstituciji modernih nacionalnih držav,¹ tako igra tudi danes, ko je bojda moderna nacionalna država v krizi,² pomembno vlogo pri konstituciji novodobnih nadnacionalnih instanc, v tem primeru Evropske unije. Stare evropske kolonializme monarhično-križanskega tipa si ponavadi predstavljamo kot potovanja mečev in ognja, pospremljenih s križem in ... *jeziki kolonizatorjev*, ki so v kolonijah igrali prav tako odločilno vlogo kot meč, ogenj in križ. V postkolonialnih razmerah širitve Evropske unije, kjer je meč zamenjalo pero, s katerim se podpisujejo (politične, pa tudi trgovske) pogodbe in kjer je križ še daleč od tega, da bi izginil, ima jezik naši tezi sledeč ključno vlogo.

Če se za začetek naivno vprašamo, kaj je evropski jezik *par excellence*, kateri od evropskih jezikov je v EU prevladujoči, potem nemara dobimo vsaj dva, z določenega vidika nasprotujoča si odgovora: po eni strani se odgovor glasi »nobeden«, saj so »vsi jeziki EU enakopravni« (se pravi »enakoveljavni«) – po drugi strani pa je precej jasno (glede na politične, gospodarske in ne nazadnje znanstvene govorne in pisne prakse, ki se izvajajo tako na ravni institucij EU kot tudi na mednarodni ravni), da je med vsemi evropskimi jeziki ravno angleščina tista, ki je prevladujoča.

Primer *Lizbonske pogodbe*, še posebno 47. člen zaključnih določb poglavja, posvečenega »skupnim varnostnim in zunanjim politikam« poda zgovoren primer tovrstnega paradoksa: besedilo po eni strani pravi, da je pogodba napisana v vseh jezikih držav članic in da obstaja potemtakem 27 unikatnih izvodov (shranjenih v Republiki Italiji, ki naj poskrbi, da vsaka članica

dobi svojo kopijo pogodbe), pri čemer so vsi (nacionalni) jeziki (s katerimi je napisanih 27 izvodov pogodbe) »enakoveljavni«³ – »the texts in each of these languages being equally authentic« – hkrati s tem pa je sama Lizbonska pogodba pisana v angleškem jeziku, ki je, seveda, skupen vsem državam članicam.

Ravno to »skupnost«, ta *commonplace*, da je angleščina *commonlanguage* EU, nameravam v nadaljevanju pretehtati in preizprašati, saj po mojem mnenju tu nikakor ne gre preprosto za pragmatizem (češ, en jezik je bilo pač treba »izbrati«).

2.

Vladajoči jezik je jezik vladajočih. Če si zdaj zastavimo malce manj naivno vprašanje, v čem da sestoji ta »jasnost«, ki privilegira angleščino, potem nikakor nimamo pripravnih odgovorov na dlani; kar je, vsaj za Althusserja, znak tega, da smo vselej že spontano prevzeli »ideologijo vladajočega jezika«. Argument, da bi lahko vlogo, ki jo igra angleščina, odigral kateri koli drugi jezik (v smislu »lahko bi govorili ta ali oni jezik, čisto vseeno je, katerega, samo da imamo skupen jezik sporazumevanja«), pade (če ne drugače) na točki faktičnosti: dejstvo, da *ne* govorimo »katerega koli jezika«, ampak ravno angleščino, vnaprej poruši kakršen koli »kaj pa če bi ...« scenarij. Toda, da bi zmogli misliti takšno ideologijo, ki »spontano« privilegira angleščino, se ne smemo zadovoljiti s tem, da argumente »kaj pa če ...« preprosto zavrremo, ampak, ravno narobe, moramo poglobiti in prignati te »kaj pa če ...« scenarije do konca.

Velikokrat, predvsem v znanstveni fantastiki⁴ (ki sega od romanov prek filmov vse tja do računalniških igrice),⁵ se špekulira, kakšen bi bil »uradni evropski jezik« (v določenih megalomanskih primerih tudi »uradni svetovni jezik«), če bi v drugi svetovni vojni zmagala Nemčija ali če bi Rusiji uspelo preplaviti tako stari (Evropo) kot novi (Ameriko) svet: seveda bi ta jezik bil bodisi nemški bodisi ruski, nikakor pa ne angleški. Težava z ZF, ali bolje, z njeno publiko, je v tem, da ne vidi realitete, ki jo ima pred nosom, in da ne zmore te dejanskosti, ki jo obdaja, kritizirati ravno s pozicije ZF postavljenih scenarijev. Dejstvo, da je bila nacifašistična Nemčija (in njene zaveznice) poražena, z vidika jezika ne priča samo o tem, da nemščina *ni* prevladala kot vladajoči jezik, ampak – in ta banalen fakt se često spregleda – da če imamo poraženo stran, imamo tudi zmagovalno, katere jezik navsezadnje se je prevzelo.⁶

Razlika ni samo niansa: seveda je razlika v tem, ali neki jezik sprejmeš prostovoljno ali zaradi represije, toda to še vedno ne izbrše osnovne poante: če se kot moderni »Evropejec« (»evropski

³ Ta »enakoveljavnost« jezikov naj bi se v sami pogodbi kazala v številnih določbah, npr. v tisti, kjer je definirano evropsko državljanstvo in pravice v zvezi s tem (*Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union, Chapter one: Principles, Article 20*): »the right to petition the European Parliament, to apply to the European Ombudsman, and to address the institutions and advisory bodies of the Union in any of the Treaty languages and to obtain a reply in the same language«.

⁴ Za začetek znanstvene fantastike kot literarne zvrsti se šteje Jules Verne, sicer pa naj bi bil prvi, ki je zgodovino, o kateri tu govorimo, »potvarjal« v smislu »what if« scenarijev, Philip K. Dick s svojim romanom *The Man in the High Castle* (*Človek v visokem dvorcu*), kjer se zgodba zavrti okoli tega, kako bi bilo, če bi v drugi svetovni vojni zmagala Nemčija. Seveda ni manjkala serija posnemovalcev, ki so se šli pisanja podobnih »alternativnih zgodovin«, med najbolj znanimi Robert Harris s svojim *Fatherland*, po katerem so posneli tudi istoimenski film. Zadeve z alternativnimi zgodovinami so se seveda razpasle s tematikami, ki so segle globoko nazaj v zgodovino, tako denimo tudi do grško-perzijskih vojn, kjer naj bi, če bi zmagali Perzijci, današnja Evropa govorila perzijski jezik.

⁵ Od slednjih je zagotovo najbolj popularna uspešnica *Commander Conquer: Red Alert*, kjer je scenarij naslednji: z izumom časovnega stroja ameriški znanstveniki odstranijo mladega Hitlerja iz zgodovine, s čimer želijo preprečiti nastanek nacifašistične Nemčije in posledično drugo svetovno vojno, pri čemer povzročijo kolateralni scenarij in še hujšo vojno, ki izbruhne med Rusijo in Ameriko-Anglijo oziroma zavezniškimi silami; Rusija v začetni fazi tega scenarija preplavi dobršen del Evrope in kajpak uveljavi svoj jezik kot uradni (pri čemer ne smemo spregledati trivialnega dejstva, da je igra anglo-ameriškega izvora, saj Rusi ne govorijo rusko, ampak smešno, tudi iz filmske produkcije poznano angleščino z ruskim naglasom).

⁶ Tu je meja, ki jo tovrstna znanstvena fantastika ne zmore misliti: ko nam predstavi različne scenarije, vedno prikaže Evropo kot poenoteno pod eno samo skupno (nacionalno) državo, kjer je prevladujoči jezik ravno njen (nacionalni jezik).

Izhodišče našega razmisleka pa je ravno razlikovanje med enim in drugim: EU kot poenotena Evropa ne pomeni odprave nacionalnih držav ali prevlade ene države nad drugo, pomeni pa – in tu je naš zastavek – prevlado enega (ali več) jezikov nad drugimi, ne samo nacionalnimi jeziki držav članic, ampak tudi navzven, neposrednih in posrednih ter tudi najbolj oddaljenih globalnih (postkolonialnih) »sosed«.

državljan, se pravi državljan katere koli države članice EU – kot se glasi definicija evropskega državljanstva v Lizbonski pogodbi) sprehodiš po katerem koli večjem letališču v Evropi, boš na napisih, ki te vodijo od enega terminala k drugemu, videl govoriti angleščino in francoščino (jezika zmagovitih strani v vojni), nikoli pa nemščine, španščine ali italijanščine, razen v primerih, ko gre za »domača« letališča teh jezikov. Če kot državljan katere koli evropske države prideš po spletu okoliščin do Bruslja, do prestolnice evropskega par-

lamenta, in boš tam imel opravka z evropsko birokracijo ali politiko (kar je dandanes konec koncev eno in isto), boš govoril bodisi angleško bodisi francosko. Če, in ta zadnji če ni toliko možnost kot nujnost, imaš kot državljan katere koli evropske države opravka z državljani drugih evropskih držav, boš kaj kmalu ugotovil, da je ne samo »uradni«, ampak tudi »spontani« jezik v rabi v EU angleščina; ne samo v politiki, temveč tudi in predvsem pri poslovanju, kulturnih dejavnostih, izobraževanju, in kar je najbolj očitno, pri pragmatičnih situacijah, ko se srečata pripadnika dveh jezikov, ki ne znata jezika drugega, spontano privzameta angleščino kot njun skupni, *common* jezik.

Vprašanje je zdaj seveda naslednje: mar je ta vseprisotnost angleščine kot *common language* EU, življenja in delovanja znotraj parametrov EU, nekaj, kar je »spontano« zraslo iz ruševin druge svetovne vojne in ki se ravno tako »spontano« dandanes uporablja kot *lingua franca* EU? Ali pa je rezultat bolj ali manj sistematične politike širjenja EU, ki ima konec koncev, kljub svoji navidezni pluraliteti, težnjo po neki določeni hegemonizaciji? Skratka, in tukaj je naša teza, ali lahko na to prevlado angleškega jezika v evropskem prostoru gledamo kot na nekaj, kar producira in reproducira vladajočo ideologijo EU, se pravi da na vladajoči jezik gledamo kot na jezik vladajočih?

Menim, da je treba, vsaj v izhodišču, sprejeti, da je tako eno kot drugo: to, kar naj bi bilo »spontano privzetje angleščine kot občega evropskega jezika, gre razumeti kot posledico čisto pragmatičnih razlogov sporazumevanja, hkrati s tem pa se ne sme pozabiti, da sama raba angleščine vselej že nosi s seboj neko čisto določeno socialno in politično zgodovino in učinke. Evroorientalizem označuje celotno območje »nekdanjega vzhodnega bloka« in kot tako ga je mogoče tudi »jezikovno« definirati in omejiti: ravno iz perspektive Zahoda. Vzemimo banalen primer: Rade Šerbedžija v holivudsko produciranih filmih lahko igra tako Srba kot Hrvata, tako Poljaka kot Rusa – z vidika Zahoda so jezikovne razlike, v katerih »govorijo« liki, ki jih poseblja Šerbedžija, zgolj nianse v akcentih, saj so vsi jeziki, ki se govorijo od območja nekdanje Jugoslavije pa vse do baltskih držav, konec koncev, iz filološke perspektive indoevropske »slovanski jeziki«. Ta skupni denominator, »slovanski jeziki«, pa ima korenine v čisto določeni nacionalistično-filološki tradiciji, ki nacionalno identiteto povezuje z (»nacionalnim«) jezikom. Da bi se dokopali do tega vidika evroorientalistične predstave – predstave, ki vse »jezike EU« (nacionalne jezike držav članic EU) postavlja na eno stran kot »evropske jezike«, vse druge jezike, se pravi jezike držav pristopnic EU pa na drugo stran kot »neevropske« –, se moramo ozreti na nacionalno preteklost (in sedanost) modernih evropskih nacionalnih držav.

3.

Evrocentrizem in nacionalizem. Za potrebe pričujočega prispevka poskusimo skicirati zgodovinski kontekst, v katerem se navsezadnje bojda dogaja to, kar H. Arendt imenuje »zaton moderne evropske nacionalne države« (prim. Arendt, 1996: 271) in kar lahko povežemo z nastankom ideje

o »združeni Evropi« oziroma preprosto o Evropski uniji kot neki nadnacionalni instanci: po eni strani se zdi, kot da gredo ravno EU zasluge, da so premagani stari nacionalizmi, ki so konec koncev imeli odločilno vlogo v minulih grozotah druge svetovne vojne – po drugi strani pa se zdi, da se z vstopom držav v EU nacionalizmi samo še bolj krepijo in nič ne kaže, da bodo izginili, in romantične ideje o »evropskem« državljanstvu problem prej zamegljujejo, kot ga rešujejo.⁷

Pri tem procesu ne gre za nikakršen paradoks: kot precizira Velikonja v svoji *Evrozi*, gre za pojav *evronacionalizma*, kjer »stari nacionalizmi« gredo z roko v roki z »novimi evrocentrizmi«: »V samo jedro tvorbe nacionalnih držav so všeti – (...) – etnično, kulturno in versko čiščenje, nasilno nacionalno homogeniziranje, asimilacija in prisilna preseljevanja (*bogastvo Evrope, med drugim njena raznolikost, raznolikost in multikulturalnost*, se pojavi šele kasneje, ko se je ta v stoletnih procesih čiščenja in asimiliranja nacionalno, versko, politično in kulturno razdelila)« (Velikonja, 2005: 93).

Čeravno Grčijo imenujemo »zibelka evropske civilizacije«, se zdi, da če se ozremo v politično zgodovino, ki se je dogajala na sedanjem evropskem prostoru, in če pogledamo nazaj čez prepad, ki zija med nami, »dediči nacionalne države«, ter Grki, ki so živeli v *polis*, se zdi, da je ta prepad nepremostljiv in da samo neka ahistorična perspektiva zmore za nazaj pripisati Starim to, kar je pravzaprav moderne izvora.⁸ Ta nepremostljivost najbrž dolguje svoj trmasti značaj predvsem specifičnemu, z grškega stališča »protislovnemu« značaju nacionalne države, ki je še najbolje viden ob njenem izvoru, ki ima korenine v novem veku in katere vrhunec sta nedvomno ameriška deklaracija neodvisnosti (1776) in francoska revolucija (1789). Ideja o »nacionalni suverenosti«, na katero so se sklicevali tako Američani kot Francozi, je namreč v paradoksalnem nasprotju s tem, kar so obenem promovirali kot bistven presek s preteklostjo, namreč idejo o državljski enakosti (prim. Katunarić, 2003: 97–98).

Sam koncept suverenosti je rimskega izvora, *potestas*, ki se je, kot pravi H. Arendt, povzemajoč distinkcijo med »avtoriteto« in »suverenostjo« od Cicera, ki je izjavil *Cum potestas in populo, auctoritas in senatu sit* (»Suverenost je pri ljudstvu, avtoriteta pri senatu«), ob izteku rimskega cesarstva prenesel na monarhe oz. na monarhične družine, pri čemer je avtoriteta, *auctoritas*, pripadala Cerkvi, saj vsaj za neko obdobje ni bil noben monarh ustoličen brez privoljenja Cerkve (prim. Arendt, 2006: 126). V obdobju monarhij se je v Evropi »državljska pripadnost« (če se izrazimo anahrono) določala predvsem glede na teritorij, razdeljen po fevdalnem načelu, in teritorialna razdelitev je bila podlaga, na kateri se je šele pozneje vzpostavila ideja o »nacionalni suverenosti na svojem teritoriju«.

Dogodka, ki zaznamujeta ta premik, sta, kot že rečeno, ameriška deklaracija o neodvisnosti in francoska revolucija: prva zato, ker je »zase« zahtevala teritorij, ki je sicer veljal za kolonijo

⁷ Ta paradoks je viden še v definiciji evropskega državljanstva, kakor je podano v Lizbonski pogodbi: »Citizenship of the Union is hereby established. Every person holding the nationality of a Member State shall be a citizen of the Union. Citizenship of the Union shall be additional to and not replace national citizenship.« (Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union, Chapter one: Principles, Article 20). Sopostavitve »nacionalne pripadnosti« (oziroma državljanstva v neki nacionalni državi, članici EU) in »evropskega državljanstva« precej zgovorno priča o tem, da evropska nacionalna država nikakor ni v krizi: če kaj, je ravno državljanstvo tisto, ki je v krizi, saj se skozi »evropsko državljanstvo« na nek način »odpravlja« državljanstvo, pri čemer ostaja in vztraja, kot je razvidno iz besedila, ravno »nacionalna pripadnost« (»every person holding the nationality of a Member State«) in državljanstvo, vezano na to nacionalno pripadnost (»national citizenship«).

⁸ Dojemanje politike v stari Grčiji je bilo vezano na takratno organiziranje političnih skupnosti v mestne države. Specifika grškega *polis*, grške mestne države, je natančno v tem, da ni bila »država« v sedanjem pomenu besede, ampak mesto-država, mestna država, ali, rečeno iz današnje perspektive: »država v malem« (tipa Luxemburg ali Andora ali San Marino, nikakor pa ne Vatikan, kot bomo videli kasneje). Številni evropski jeziki, med drugim tudi bosansščina (tako kot tudi hrvaščina in srbsščina), lepo izražajo to starogrško zvezo med državljanstvom in pripadnostjo mestni državi *polis*: biti »građan« pomeni tako biti »državljan« kot biti »meščan«, kar odlično izpričuje, kar so stari Grki imenovali politična skupnost *polis*: politika, *ta politika*, ni bila stvar »nacionalne države«, ampak mesta, točneje mestnih državic, in njihovih meščanov-državljanov (»*polisčanov*«); pri njih je »biti meščan« pomenilo in se istovetilo s tem, kar nam danes pomeni »biti državljan«.

⁹ Ideja ni tuja niti določeni struji slovenskih zgodovinarjev, ki (še vedno) vidijo »zgodovino Slovencev« segati vse nazaj do srednjega veka in v gesti protestantov, ki so pod kategorijo »slovenstva« razumeli predvsem »jezikovno skupnost slovensko govorečih«. Kot precizira P. Štih, pisec spremne besede h Gearyjevi knjigi *Mit narodov*: »Začetki artikulirane zavesti o obstoju posebne skupnosti Slovencev segajo sicer že v čas druge polovice 16. stoletja, vendar so to skupnost slovenski protestantje razumeli predvsem oziroma zgolj kot jezikovno skupnost in ne kot že pravo narodno skupnost. Kajti njim so bili namreč Slovenci skupnost, ki jo povezuje jezik in ne (še) zgodovina, in tudi njihova artikulacija zavesti o obstoju posebne jezikovne skupnosti Slovencev ni bila posledica narodnostnega, temveč verskega koncepta, ki pravi, da vsak jezik slavi Boga.« (Štih v Geary, 2005: 231) K tej zvezi med protestantizmom in njegovi vlogi pri konstituciji modernih nacionalnih držav se še vrnemo.

kraljevske hiše na čelu Velike Britanije; druga pa seveda zato, ker je v imenu »državljskih pravic in enakosti« nastopila proti etabliranemu monarhičnemu plemstvu in cerkvenim gospodom – in nemara nam lahko ravno slednja ob njenem izteku v jakobinsko diktaturo najzgovorneje pokaže, v čem je paradoks enačenja državljanstva z nacionalno pripadnostjo: »Seveda, tako revolucija kot nacionalizem sta svoja idealna načela mešala z realnimi in ozkogledimi interesi. Na Francoskem so ideje svobode in enakosti, uperjene proti absolutni oblasti, soobstajale z idejo etnične razlike, *resentimenta*, uperjenega proti tujcem. V času jakobinske diktature je oblast razpihovala sovraštvo proti Prusom, Avstrijcem in vsem Ne-francozom, ki so bili proti republiki, pa tudi proti francoskim državljanom, ki niso govorili francosko.« (Katunarić, 2003: 97)

Skratka, vzpostavitev tako nacionalne suverene države (se pravi naroda, suverenega na lastnem ozemlju) kot tudi vzpostavitev državljskih pravic (ki temeljijo na svobodi in enakosti), imata enak izvor, isto izhodiščno točko (francoske in ameriške revolucije), vendar sta paradoksalno zoperstavljeni: če poenostavimo, nacionalna pripadnost je izključujoča kategorija, državljanstvo oz.

državljska enakost pa (vsaj načeloma) vključujoča, in vse kaže, da med enim in drugim vselej že prevladuje nacionalna pripadnost, skozi katero se definira državljanstvo.

4.

Jezik in nacionalna identiteta. Z našega vidika pa je pomembno predvsem to, da so se moderne nacije vzpostavile (med drugim) tudi na podlagi dvojne razlike, ki temelji na jeziku: po eni strani se je, če nadaljujemo z zgornjim primerom, francoski državljan razlikoval od nemškega po tem, da je pripadal Franciji (teritorialno omejeni enoti), bistveno določilo »francoskosti« pa je bila ravno francoščina oz. francoski jezik; po drugi strani pa je francoščina vse »francoske državljan« razcepila na tiste, ki govorijo francosko, in na tiste, ki govorijo kateri koli drugi, nefrancoski jezik, npr. nemščino, *ne glede* na državljanstvo. Tako v Franciji kot drugod po Evropi in svetu, kjer so se rojevale nacionalne države, nacionalizem ne bi bil mogoč, če ne bi obstajala ta »jezikovna razlika« (med nacionalnim jezikom in drugimi jeziki, prisotnimi na državno-teritorialno omejenem območju), ki preči paradoks med državljanstvom, dojetim kot »enakost državljanov« in »nacionalno pripadnostjo«.

Vlogo »nacionalnega jezika« pri definiranju »nacionalne pripadnosti« je precizno definiral P. J. Geary v delu *Mit narodov*, ko je poudaril vlogo »nemškega jezika« pri konstituiranju »germanstva« kot nacionalne kategorije, pri čemer je navedel naslednjo »časovno zanko« »Predhodniki nemškega nacionalizma, Johann Gottfried Herder in göttingenski zgodovinarji, so se prav tako sklicevali na mit, ki ga je posredoval Tacit, a predvsem v kontekstu lingvistične, kulturne enotnosti, ki ni niti predpostavljala niti zahtevala politične enotnosti.« (Geary, 2005: 26) »Časovna zanka« je v tem, da je, še preden je sploh obstajal »narod« ali »nacija«, »jezikovna enotnost« lahko služila kot podlaga, na kateri so po eni strani *za naprej* zgradili »politično enotnost«, po drugi pa *za nazaj* zgradili nacionalno enotnost tam in takrat, ko je sploh še ni bilo.⁹

Nemški »kulturni nacionalisti«, kakor jih imenuje Geary, so iskali »nemško enotnost in zgodovino«, vendar je »ta enotnost ostala povsem kulturna in ne politična«, kljub temu pa so »znotraj tega kulturnega nacionalizma vzniknili značilni elementi, ki so, če so bili politizirani, lahko postali grozljiva orodja politične mobilizacije«, ki so se porodila v napoleonski dobi skupaj s prusko-nemškim političnim nacionalizmom (prim. Geary, 2005: 27–28)

Toda ta cilj, namreč politično poenotenje »nemške kulturne enotnosti«, je bil, morda navidezno paradoksalno, povsem prezrt s strani nemških knezov in meščanstva, še najbolj s strani nemških intelektualcev: »Številni nemški intelektualci s političnimi interesi so bili liberalci in so Napoleonove zmage pozdravili z optimizmom«¹⁰ – po drugi strani pa so ga nadvse podpirali in podžigali »Britanci, ki so na vzhodu poskušali zanetiti ljudski odpor zoper Francoze, s čimer bi se nadaljeval pritisk na Napoleona« (prim. Geary, 2005: 28–29). Ta cilj »političnega poenotenja Nemčije« naj bi bil dosežen v treh korakih: prvič, »z mobilizacijo zgodnejših kulturnih, nacionalističnih občutkov: s poudarjanjem skupnega jezika (in ne skupne religiozne ali politične tradicije, ki je dejansko povsem umanjkala)«; drugič, »s programom nacionalnega izobraževanja«; in tretjič, »s poudarjanjem pozicije državljana kot vezi med preteklostjo in prihodnostjo naroda« (prim. Geary, 2005: 29). Ključno vlogo pri tem »retroaktivnem ustvarjanju nemške zgodovine« je odigral ravno jezik, točneje »primerjalna indoevropska (ali indogermanska) filologija«,¹¹ katere posledica je bila, da je bilo »mogoče vednost o evropskih jezikih organizirati v interdisciplinarno in zgodovinsko niansirano disciplino« (Geary, 2005: 33). Metoda filologije, ki si je za cilj zadala poiskati »nemškost« v preteklih germanskih jezikih, je bila pripravna, da se »izvozi« tudi drugam: »To dvojno orodje nemškega nacionalizma – teksti in filološke analize – pa ni ustvarilo samo *nemške* zgodovine, temveč posledično tudi *vso* zgodovino. Bilo je že pripravljen izvozni paket, ki je omogočil obdelavo katerega koli korpusa besedil v katerem koli jeziku.« (Geary, 2005: 35)

Zveza med jezikom in nacionalno identiteto se je, vsaj od neke točno določene zgodovinske točke naprej, samo še poglobila, vse do te mere, da se je s širitvijo te metode (in hkratnim širjenjem, ali, kot pravi Anderson, »izvozom« republikanskega koncepta državljanstva, kakor je vzniknil skozi francosko revolucijo) postopoma opustil koncept »državljanstva« in poudaril pomen »etnično-nacionalistične identifikacije«: »Posledično je bil pomen »državljanca«, neodvisnega od katerega koli nacionalnega jezika ali kulture, opušččen na račun etnično-nacionalističnega. Filološka metoda je z identifikacijo ljudstev glede na njihov jezik povsod po Evropi porajala pogubne posledice.« (Geary, 2005: 36)

5.

Nacionalni jezik. Ni dovolj reči, da je »nacionalna pripadnost« določena *ad negativum*, se pravi, kot različna od drugih nacionalnih pripadnosti, temveč je treba pokazati, v čem sestoji ta njena negativiteta, kaj je njena »vsebina«, v čem se torej razlikuje od drugih nacionalnih pripadnosti.

¹⁰ Spomnimo se recimo znane zgodbe o dogodku, ko je Napoleon vkorakal v Jeno v noči, ko je Hegel pisal svojo *Fenomenologijo duha*. Znano je, da je Hegel Napoleona sprejel kot »duha sveta«, ki koraka v podobi francoskega generala, in da je francoske vojake sprejel tako, da jih je pozdravil v francoščini in jim natočil vina.

¹¹ Filologija, za katero tu gre, je sicer izhajala iz klasične filologije (ki se je ukvarjala z grščino in latinščino), prelojna točka pa je leto 1786, ko angleški orientalist Sir William Jones opazi, da so »sanskrit, grščina in latinščina izšli iz skupnega vira ter da so bili gotski, keltski in staroperzijski jeziki po vsej verjetnosti del iste jezikovne družine« (prim. Geary, 2005: 32). Šele pozneje se je »indoevropska filologija« rodila v pravem pomenu besede, se pravi tako, da je postala »znanstvena«, namreč ko so Franz Bopp, Jakob Grimm in Rasmus Rask poprejšnje spekulacije »dokazali« tako, da so razvili natančne »metode za proučevanje jezika in jezikovnih sorodnosti ter ustvarili novo znanost indoevropske filologije« (Geary, 2005: 32).

12 Sovpadanje »nacionalne čistosti« z »jezikovno čistostjo« ima seveda svojo zgodovino, in čeravno ne smemo preteklih političnih skupnosti mešati z novodobnimi nacionalnimi političnimi skupnostmi, lahko določene analogije pokažejo, za kaj gre. Za prvi primer lahko vzamemo kar Grke, ki so za barbare imeli vse, ki niso govorili grško, vse, ki so »brbljali«; se pravi definicija barbara kot tistega, ki ne govori grško oziroma katerega koli grškega dialekta (grščino ene izmed mestnih držav in njej pripadajočih vasi-dežel). Drugi primer je Ciceru, ki je, kot je znano, v obdobju rimskega imperija poskušal določeno strujo državnikov politično »diskvalificirati« na podlagi njihove retorike, ki da je bojda bila preveč pomešana z azijskimi vplivi in je zatorej »kvarila čisto rimsko latinščino«. Toda ne prvi ne drugi primer nista zadovoljiva, če želimo pokazati značilnost diskvalifikatorne moči nacionalnega jezika, kar ne stara grščina ne rimska latinščina nista bili, če drugega ne zato, ker ni bilo grške ali rimske »nacije«.

13 Prav mogoče in tudi pogosto je, da se neki »tujec« privadi in izmojstri v domačem jeziku nacionalne države, v katero je bil prišel, ter da govori npr. slovenščino bolj kot večina Slovencev; v takem primeru se »diskvalifikacija« prenese na druge ravni, npr. na barvo kože, oči, itd., najpogosteje, če nadaljujemo s primerom Slovenije, na označevalno raven tega, kar se imenuje lastno ime: priimki na č so vedno »izdajajoči« in vedno priročen »argument« za izključevanje nekoga iz pojma »slovenstva«, čeravno ta nekdo govori odlično slovenščino, še boljše od tistega, ki s »čistim« priimkom izvaja tovrstno izključevanje.

Ena izmed distinktivnih in posledično diskvalifikatornih potez vsake »nacionalne pripadnosti« je zagotovo »znanje nacionalnega jezika«, ki temelji na ideji o »jezikovni čistosti«¹² (kar ni brez navezave na »rasno čistost«, čeravno enega in drugega ne gre mešati ne glede na to, da često hodita z roko v roki).

Ta »jezikovna distinktivna in diskvalifikatorna poteza«, ki razločuje npr. ne samo Francoza od Nemca, ampak tudi »pravega« Francoza od »nepravega«, se pravi francosko negovorečega (ali »slabo« govorečega) državljana Francije, je vezana na neko razsežnost, ki nima absolutno nikakršne zveze z »dejanskim znanjem jezika«,¹³ ampak se prej veže na to, kar je Anderson dejal o materinem jeziku: tako kot se »golo dejstvo biti rojen v neki nacionalni skupnosti« za pripadnike zamišljenih nacionalnih skupnosti kaže kot »zgodovinska nujnost, ki njega in pripadnike njegove iste nacionalne skupnosti zveže s svojo usodnostjo«, tako se tudi materni jezik kaže kot nekaj ravno tako »nujnega« in »usodnega«, do katerega se čuti »iracionalna privrženost«: »Morda je videti paradoks, da so objekti vseh privrženosti »zamišljeni« (...) Toda *amor patrie* se v tem smislu ne razlikuje od drugih privrženosti, v katerih je vedno prvina naklonjenega zamišljanja (...) Kar je ljubimcu oko – to navadno, običajno oko, s katerim se je rodil –, to je rodoljubu jezik – tisti, ki mu je zgodovina določila, da bo njegov materni jezik. Jezik, ki nas čaka v materinem naročju in od katerega se ločimo šele v smrti, ta jezik oživlja preteklosti, zamišlja tovarštva in sanja prihodnosti.« (Anderson, 1998: 172)

Anderson je v svoji študiji, ki nosi naslov *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*, prepričljivo pokazal, kako je tiskarski kapitalizem, kakor ga imenuje, skozi nastanek časopisa in romanov pripomogel h konstituciji, »zamišljanju« novodobnih skupnosti, ki so si nadele ime naroda. Toda zgodba o nastanku narodov ni brez svojih korenin in Anderson navaja primer »velikih sakralnih kultur« (krščanstvo in islam), ki so se konstituirale kot velikanske skupnosti predvsem na podlagi skupnega »svetega jezika«: »Velike

sakralne kulture (...) so utelešale predstave o velikanskih skupnostih. Krščanstvo, islam (...) si je mogoče predstavljati zgolj s pomočjo svetega jezika in pisane besede« (Anderson, 1998: 21). Za primer poda islam, ki je obsegal (in obsega) večji del tega, kar se imenuje »arabski svet«, in ravno »lepa arabščina«, kot pravi Koran o jeziku, v katerem je napisan, je omogočil, da sta se Maguindanao in Berber v Meki lahko sporazumevala ne glede na različna jezika, ki sta ju ponavadi govorila.

Podobno je veljalo za latinščino, »sveti jezik« krščanstva, ki je bila še v srednjeveški zahodni Evropi ne le »tisti jezik, v katerem so poučevali, ampak tudi edini jezik, ki so ga poučevali« (Bloch v. Anderson, 1998: 27). Toda v nasprotju z islamom je v krščanskem svetu nastal obrat, ki je po Andersonu ključen za razumevanje nastanka novih »zamišljenih skupnosti« tipa nacije, obrat, ki je temeljil na »jezikovno-religiozni sekularizaciji«. Potem ko je Martin Luther pribil svoje znamenite teze na vrata cerkve v Wittenbergu in zahteval, »naj vsak bere Biblijo v svojem, domačem jeziku«, ter tudi podal zgled za to, tako da jo je sam prvi prevedel v nemščino, se je

¹⁴ »Nič ni temu ‚zduževanju‘ sorodnih domačih jezikov pomagalo bolj kot kapitalizem, ko je v mejah, ki jih določata slovnica in skladnja, omogočal mehansko reprodukcijo tiskanih jezikov, sposobnih preživetja na trgu.« (Anderson, 1998: 54)

protestantizem tesno povezal s tiskarskim kapitalizmom in postopoma začel premagovati Rimskokatoliško cerkev, to dedinjo rimskega imperija: »V tej »titanski bitki za človekovega duha« je bil protestantizem vedno v boljšem položaju – prav zato, ker je znal izrabiti vse obsežnejši kapitalistični trg tiska v domačih jezikih, medtem ko je protireformacija branila citadelo latinščine« (Anderson, 1998: 50).

Toda nadomestitev latinščine z domačimi jeziki ne bi bila mogoča samo zaradi protestantizma, prej nasprotno, protestantizem je bil mogoč ravno zato, ker so že obstajale monarhično-aristokratske fevdalne upravne enote, ki so, kot pravi Anderson, predvsem na pobudo »trdnih vladarjev z absolutističnimi ambicijami« izvajale upravno centralizacijo, s katero se je začelo tudi postopno »zduževanje sorodnih domačih jezikov« v en sam »upravni jezik«: »Oblikovanje domačih jezikov zaradi upravnih namenov je prehitelo tako tisk kot tudi verske prevrate 16. stoletja, zato moramo v njem (vsaj na samem začetku) videti samostojni dejavnik erozije zamišljene sakralne skupnosti«, pri čemer je bistveno to, da »ne pozabimo, da gre ves čas za ‚državne‘ in ne za ‚nacionalne‘ jezike« (Anderson, 1998: 51). To poenotenje »sorodnih domačih jezikov« v »upravni jezik« lahko torej vidimo kot podlago za poznejši nastanek nacionalnega jezika, ne pa že za sam nacionalni jezik: bistveni dejavnik »zamišljanja novih skupnosti«, nacij, pa je bila »delno nehotena, a eksplozivna interakcija med produkcijskim sistemom in produkcijskimi razmerji (kapitalizmom), tehnologijo komunikacij (tiskom) in neogibno različnostjo človeških jezikov« (Anderson, 1998: 53).

Šele »tiskarski kapitalizem« v kombinaciji z »upravno centralizacijo« je po Andersonu omogočil, da so nastale »nove zamišljene skupnosti«, ki so temeljile na »nacionalnem jeziku«. Če dolgo in zapleteno zgodbo, ki se od konstitucije te ali one nacije razlikuje, poenostavimo, v tem procesu konstitucije nacionalnega jezika ni šlo za preprosto »izbiro nacionalnega jezika«, temveč za »postopen, nezaveden, pragmatičen in celo naključju prepuščen proces«, kjer je tiskarski kapitalizem hodil z roko v roki s procesom upravne centralizacije: po eni strani je tisk zagrabil možnost tiskanja v različnih jezikih, po drugi strani pa spet ni mogel tiskati v vseh jezikih, tako da se je moral opreti na bolj ali manj »spontano« poenotenje »sorodnih domačih jezikov«, če je želel optimizirati preprost račun stroški/dobiček, na katerem navsezadnje temelji vsak kapitalizem.¹⁴

Ob tem je treba skupaj z Andersonom pripomniti, da tega procesa ni mogoče enačiti s »tisto splošno prvino nacionalističnih ideologij, ki poudarja prvinsko usojenost *določenih* jezikov in njihovo povezanost z *določenimi* kosi ozemelj. Kar je bistveno, je potemtakem vzajemno učinkovanje usojenosti, tehnologije in kapitalizma« (Anderson, 1998: 53). Vloga tiskanih jezikov je bila za nastanek novodobnih zamišljenih skupnosti potemtakem odločajoča, kar Anderson stni v tri točke (prim. Anderson, 1998: 54–55): prvič, tiskani jeziki so ustvarili »unificirana polja izmenjave in komunikacije – niže od latinščine, a više od domačih jezikov«; drugič, »tiskarski kapitalizem je jeziku dodelil novo trdnost, kar je sčasoma pripomoglo k nastanku tiste podobe starodavnosti, ki je ključni del subjektivne predstave o narodu«; in tretjič, »tiskarski kapitalizem je oblikoval jezike oblasti, ki so bili drugačni od nekdanjih upravnih jezikov«.

»Neizogibno je bilo, da so bili nekateri dialekti določenemu tiskanemu jeziku ‚bliže‘ in so zato v njegovi končni obliki prevladujoči« – in ravno iz te, tretje točke je razvidno, da se vse do danes nacionalizem producira in reproducira predvsem na podlagi tega, kar se imenuje »nacionalni jezik«: po eni strani s tem, da se razlikuje od drugih nacionalnih jezikov, po drugi strani pa s tem, da se razlikuje od tega, kar se imenujejo dialekt, ki je vselej že dialekt nekega točno določenega nacionalnega jezika, ki ni (če parafrazirajoče prehitim, kar sledi) nič drugega kot »dialekt, razglašen za nedialekt«.

6.

Regionalni in vladajoči akcent. Dolar v svoji knjigi *O glasu* izpostavi tri moduse glasu v vsakdanji rabi govornice, kjer dimenzija glasu *qua* glasu trči ob pomen, ob funkcijo govornice kot diskurzivne prakse prenosa pomena; te tri dimenzije so intonacija, barva glasu in akcent govornice – za ponazoritev naše poante se bomo osredotočili na slednje.

Čeravno naj bi bil akcent zgolj »dodatek«, nekaj, kar »zveni zraven«, neki »sozven, prizven, sozvok«, kljub temu preusmerja pozornost na glas in odvrta od pretoka pomena, kar naj bi bila primarna funkcija govorjenja. »Toda akcent, regionalni akcent, je nekaj, s čimer je mogoče zlahka priti na kraj: ni ga težko lingvistično opisati in kodificirati, saj konec koncev ni nič drugega kot norma, ki se razlikuje od vladajoče norme. Samo to je tisto, kar ga dela za akcent in kar povzroča motnjo, kar ga spravlja v bližino petja, toda opisati ga je mogoče na enak način kot vladajočo normo. Vladajoča norma pač ni nič drugega kot akcent, ki je bil razglašen za neakcent, v gesti, ki vselej nosi s seboj težke socialne in politične konotacije.« (Dolar, 2003: 30)

Vzemimo preprost primer: risanka za otroke *Avtomobili* v vsej svoji otroškosti kaže ravno na neko politično in socialno hierarhijo, ki se reproducira skozi jezik: v slovenščino sinhronizirani verziji je jezik glavnega lika kajpak ljubljansčina (jezik »slovenske prestolnice«), vsi drugi liki pa govorijo slovenske regionalne akcente, skozi katere so reproducirani najrazličnejši stereotipi, ki jih tukaj ne nameravam podrobneje obravnavati; z našega vidika je pomembno to, da je mogoče: prvič, na podlagi akcenta definirati (regionalno) pripadnost; in drugič, da je jezik, ki ga govori glavni lik, »ljubljanščina«, se pravi »jezik metropole«, »glavnega mesta« (glavni lik = glavni akcent); in tretjič, kar je najbolj spregledljivo, da je jezik napovedovalca, ki spremlja tekmo, jezik, ki se imenuje »knjižni« in ki je okarakteriziran ravno s tem, da »nima akcenta«, da je »ne-akcent«.

»Knjižni jezik«, ta na pogled nevtralna beseda, je vselej v nadvse tesni zvezi s pojmi, kot so ‚vladajoči razred‘ in ‚vladajoča ideologija‘, prav v svoji navidezni nevtralnosti nosi s seboj pečat socialne in politične zgodovine.« (Dolar, 2003: 30) Opomba 6 v poglavju *Lingvistika glasu* pa poda zgovoren primer: »Zamislimo si, da bi napovedovalec na nacionalni televiziji v Dnevniku bral vesti z močnim prekmurskim akcentom. Stvar bi zvenela absurdno in komično, ker država, po definiciji, nima akcenta. Njen uradni glas je glas brez akcenta« (prim. Dolar, 2003: 31).

Da vidimo, kako ta mehanizem jezikovnega izključevanja deluje, zadostuje, če vzamemo primer, kako neka določena govornica »manjšine« deluje nevzdržno komično že samo zato, ker je, kakršna je: lik Fate v slovenski »uspešnici« *Naša mala klinika* večji del svoje komične učinkovitosti dolguje zagotovo svojemu »južnjaškemu« akcentu, načinu govora, ki izvablja nevzdržen smeh. Toda smeh, vsaj v tem primeru, ko je izvabljen s strani akcenta govornice, ni samo, freudovsko rečeno, simptom nezavednega *quo* nezavednega, ampak simptom nezavednega, »strukturiranega kot nacionalni jezik«.

7.

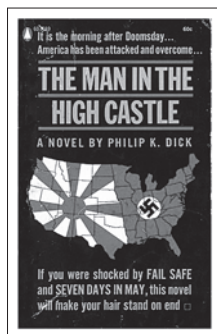
Nasilje jezika. Jezik, govor in dialog na eni strani se ponavadi strogo ločujejo od nasilja na drugi strani, ki da mu je bojda nekaj kar najbolj različnega in tujega. Če se pogovarjamo, smo v dialogu, privolimo predvsem v to, da vsakršno morebitno nasilje suspendiramo: s tega vidika je jezik izrazito na strani nenasilja. Še več, zdi se, da se jezik definira ravno skozi svoj nenasilni značaj in da je človek ravno po tem človek, da govori, da je torej zmožen zamenjati nasilje za diskurz.

Žižek je v svoji knjigi *Nasilje* podal primer obsežnih demonstracij v arabskih deželah zoper karikature preroka Mohameda, ki so bile objavljene v danskem časopisu Jyllands-Posten, in na tem primeru poskusil pokazati, v čem je *nasilje jezika* (prim. Žižek, 2007: 54): dejstvo, da velika večina protestnikov karikatur sploh ni videla, ampak jih je užalila že sama vednost, da so iz preroka naredili karikature, Žižek interpretira kot enega »manj atraktivnih vidikov globalizacije: »globalna informacijska vas« je pogoj dejstva, da je nekaj, kar je bilo objavljeno v nekem obskurnem danskem dnevniku, izzvalo tako nasilne nemire v oddaljenih muslimanskih deželah – kakor da bi bili Danska in Sirija (...) bližnji, sosedski deželi« (Žižek, 2007: 54–55). Na tem mestu se Žižek strinja s tistimi, ki so po zgledu Saidovega koncepta »orientalizma« predlagali koncept »okcidentalizem«: »Muslimani niso reagirali na karikature kot take; reagirali so na kompleksno figuro/podobo »Zahoda«, ki so jo kot držo zaznale izza karikatur.« (Žižek, 2007: 55) Muslimani na Vzhodu torej niso reagirali na »konkretno podobo« karikatur, ampak na »golo sporočilo«, da so bile te karikature narejene, še več, da so jih naredili Zahodnjaki. Sporočilo, ki je skozi internetne avtoceste pripotovalo na tisoče kilometrov, je prispelo do svojega naslovnika in se vrnilo v svoji sprevrženi obliki, v obliki nasilnih protestov, kjer so se zažigale zastave, uničevala veleposlaništva itd.

Nasilje je bilo »izzvano«, »sproducirano« po eni strani s pomočjo golega dejstva večje komunikacije (»globalna vas«) –, po drugi strani pa predvsem na podlagi zgoščene mreže figur/podob, ki delujejo in kot mreža prepletajo percepcijo, ki teče od Zahoda na Vzhod in narobe; ali, če zadevo reduciramo na poanto, za katero gre: »ne smemo pozabiti, da je ta kondenzacija jezikovno dejstvo, dejstvo konstituiranja in uveljavljanja določenega simbolnega polja« (Žižek, 2007: 56). Zadevo seveda lahko tudi obrnemo in pokažemo, kako ta isti vidik jezika pripomore k bistveno bolj amplificiranim oblikam nasilja: ameriške vojne proti Afganistanu in Iraku ne bi bilo mogoče »legitimirati« v očeh ameriške in evropske javnosti, če se ne bi ves diskurz o »terorizmu« mogel opreti na kompleksne mreže figur/podob o Vzhodu, ki jih je Said analiziral in tematiziral s svojim konceptom »orientalizma«: »vojna proti terorju« navsezadnje temelji in pade na tovrstni mreži podob, ki jih je Zahod stkal o Vzhodu, in šele od tod črpa svojo »legitimnost«, prav tako kot črpa svojo »legitimnost« protesti na Vzhodu, ki so bili narejeni proti danskim karikaturam preroka Mohameda. Še enkrat: vprašanje »legitimacije nasilja« je predvsem vprašanje tesne zveze matrice podob (orientalizma, okcidentalizma in konec koncev tega, za kar tu gre, evroorientalizma) in diskurza, ki svojo »legitimnitet« črpa iz teh podob ter jih obenem tudi »potrjuje«; nasilje je s tega vidika šele »tercinalno«, je rezultat, produkt mreže podob, ki so bile aktualizirane skozi diskurz. Toda ta »tercinalnost« nasilja nikakor ne pomeni, da je nasilje postransko: ko se enkrat sproži veriga nasilja, ko je enkrat nasilje aktualizirano, se zdi, kot da je povratek malodane nemogoč: vsakršen dialog tu odpove, diskurz je proti bučnemu nasilju nem.

Toda razmerje med diskurzom in nasiljem ni samo »zunanje«, v smislu, da »diskurz proizvaja nasilje«, ampak tudi »notranje«, v smislu, da se tudi samega diskurza drži neka vrsta nasilja; ta vidik jezika Žižek tematizira najprej skozi Hegla, nato pa še skozi Lacana: »Kot je vedel povedati že Hegel: sami simbolizaciji reči je lastno neko nasilje, ki hkrati pomeni njeno mortifikacijo; to nasilje deluje na raznoterih ravneh. Jezik poenostavi označeno reč, jo reducira na ‚unarno potezo‘; jezik reč razkosa, uniči njeno organsko enotnost in njene dele in lastnosti obravnava kot avtonomne; reč vključi v polje pomena, ki ji je povsem zunanje.« (Žižek, 2007: 57) Torej ne samo,

da »nasilje uničuje možnost dialoga«, da »nasilje uničuje jezik«, tudi sam jezik ima potencialno ta naboj nasilja v sebi, da uniči reč. Podobno velja za človeško situacijo, kjer na drugi strani ne stoji reč, ampak sogovornik.

»Za Lacana (ali vsaj za njegovo teorijo štirih diskurzov, ki jo je razvil v poznih šestdesetih) človeška komunikacija v njeni najosnovnejši, konstitutivni razsežnosti ne vključuje prostora egalitarne intersubjektivnosti, ni ,uravnovešena', participantov ne postavlja v simetrične relacije vzajemne odgovornosti, kjer bi vsi morali slediti enakim pravilom in svoje težnje upravičevati z argumenti. Prav nasprotno: Lacan s svojim konceptom diskurza gospodarja kot prve (inavguralne, konstitutivne) oblike diskurza meri na to, da je vsak konkreten, ,realno obstoječi' prostor diskurzivnosti v končni fazi utemeljen na nasilni gesti

vsiljenja označevalca – gospodarja, ki je *stricto sensu* ,iracionalen'.« (Žižek, 2007: 57)

To predvsem pomeni, da nasilje, ali kar je pred njim, verbalno nasilje, ni nasprotje ali deviacija od neke »izvorno čiste« situacije dialoga, ampak, ravno narobe, »da verbalno nasilje ni sekundarno popačenje, pač pa ultimativni kraj vsakega specifično človeškega nasilja. Vzemimo antisemitske pogrome (ali, splošneje, rasistično nasilje)« (Žižek, 2007: 62). Pri antisemitizmu se rasizem ne napaja iz konkretnega, dejanskega srečanja z Židom, ampak iz predeterminirane matrice, ki oblikuje kompleksno podobo/figuro »Žida«, zaradi katere se »dejanski« Žid prikazuje izključno skozi podobo »podobe/figure« Žida, ki je, konec koncev, produkt jezikovne simbolizacije: »Realnost sama (...) ni nikoli neznosna: takšno jo dela jezik, njena simbolizacija« (Žižek, 2007: 62).

8.

Jezik evroorientalizma. V čem sestoji moderni rasizem? Izmed številnih elementov predvsem v kompleksnem sistemu figur/podob, v reprezentacijskih mrežah in maticah, ki so naravnane okoli nekega »mi« proti nekemu »oni« (konstitucija skupine »mi« skozi konstrukcijo »drugega«), v drugi vrsti pa v diskurzu, ki to matrico podob v vsakokratnim govorom reproducira; še točneje, ne samo da ga potrjuje, aktualizira, ampak ga s svojim početjem tudi proizvaja. Pri tem je seveda relevantno, ali je diskurz »eksplicitno« ali »prikrito« rasističen, toda z vidika samega jezika, ki se vselej že vpenja v matriko razlik glede na dan nacionalni jezik, zadostuje, da samo govori in že producira »jezikovni rasizem«. Že samo s tem, da je, se pravi, da govori, proizvaja in reproducira matriko razlik, na katerih moderni rasizem, vezan na novodoben pojav nacionalizma, temelji.

Govor kot aktualizacija nekega določenega jezika vselej že producira to razliko, ki je v svojem temelju rasistična: vsakršen govor, naj bo tak ali onak, je v današnji situaciji dojet kot del nekega širšega jezika, ki je pravilom nacionalni jezik – če je izrečen, govorjen v nekem prostoru, kjer ni »nacionalni jezik«, ampak »jezik manjšine«, se razlikuje kot »odklon od norme«, kjer niti ni potrebno, da je zasmehovan ali celo ponižan: dovolj je že, da je *zaznan* kot od norme različen.

Toda rasizem, najsi bo tako blizu nacionalizmu, ni ekskluzivno njegova domena: mogoče ga je konstituirati in aktualizirati na podlagi vsakokratnega »mi« proti nekemu »oni«, in ravno evroorientalizem, kot kombinacija evrocentrizma in evronacionalizma, pokaže, za kaj gre. Angleščina kot »vladajoči jezik« v EU ima tako vse karakteristike »nacionalnega jezika«, ki se pretvarja, da ni »nacionalni jezik«; rečeno še drugače, angleščina kot »evropski« *common language* je nacionalni jezik, ki je bil razglašen za ne-nacionalni jezik. Če je angleščina prevladujoča glede na druge

»evropske nacionalne jezike« (nacionalne jezike držav članic EU), pa lahko vsakokratni »evropski nacionalni jezik« potencialno postane tovrstna »norma« v razmerju do drugih nacionalnih jezikov, katerih države *niso* članice EU, še zlasti pa tistih, ki so na neposredni meji z EU.

Prostor širjenja EU je malodane določen oziroma omejen z geopolitičnim kontekstom, ki strašljivo spominja na situacijo iz časa hladne vojne oziroma iz časa, ko je bila Evropa razdeljena z »železno zaveso«. Čeravno je ta zavesa padla skupaj z berlinskim zidom, se danes ponovno vzpostavlja in postopoma premika, širi korak za korakom, s katerim poteka širjenje EU, tako da jo je mogoče konec koncev malodane natančno locirati na točki schengenske meje. Kar je bila včasih »železna zavesa«, to je danes »schengen«, in evroorientalizem je miselni koncept, ki nam pomaga misliti ravno to razliko s starimi nacionalističnimi in ideološkimi delitvami in obenem kontinuiteto teh delitev, ki vztrajajo v podobi vedno novih »mi« proti vedno novim »oni«: »mi«, to smo tisti, ki govorimo »angleško« z »evropskim akcentom«, »oni«, to so tisti, ki govorijo »angleško« z neevropskim akcentom. Tako evroorientalizem konec koncev govori govorico likov, ki jih v holivudskih filmih često upodablja Rade Šerbedžija: jezik je »angleški«, naglas »neevropski«.

Literatura

- ANDERSON, B. (1998): *Zamišljene skupnosti*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- ARENDRT, H. (1996): *Vita Activa*. Ljubljana, Krtina.
- ARENDRT, H. (2006): *Between Past and Future*. London, Penguin Books Ltd.
- DOLAR, M. (2003): *O glasu*. Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- GEARY, P. J. (2005): *Mit narodov*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- KATUNARIĆ, V. (2003): *Sporna Zajednica-novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo.
- SAID, E. (1996): *Orientalizem*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- VELIKONJA, M. (2005): *Evroza*. Ljubljana, Mirovni inštitut.
- ŽIŽEK, S. (2007): *Nasilje*. Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo.